

УДК 159.954

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2025.23.3>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ З ДОМІНУЮЧОЮ ЛІВОЮ РУКОЮ

Ірина Вятюха

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»,
вул. Інститутська, 14, м. Буча, Київська обл., Україна, 08292
e-mail: i.dubovskira@gmail.com*

Надія Жолобчук

*ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»,
вул. Інститутська, 14, м. Буча, Київська обл., Україна, 08292
e-mail: nadia.zholobchuk@gmail.com*

У статті розглядаються порівняльні результати емпіричного дослідження креативності школярів молодших та середніх класів із провідною лівою і правою рукою. Розкритється психологічний зміст явища креативності, характеризуються її параметри та специфіка прояву у шкільний період. Аналізуються нейропсихологічні особливості ліворукості, її вплив на процеси творчого мислення. Загострено увагу на відмінностях когнітивних стратегій праворуких і ліворуких учнів, особливостях пристосування їх до умов шкільного процесу з урахуванням їх диференційних ознак. Розглядається специфіка ситуації розвитку ліворуких дітей в шкільний період (можливі труднощі, інклюзивний підхід в освіті) та участь цих факторів в формуванні їх творчого потенціалу.

В дослідженні використано сучасні методики діагностики креативності, що включають тести вивчення особливостей вербального і невербального мислення. Наведено принципи підбору методичного інструментарію дослідження, схарактеризовано організацію і хід константувального експерименту. Подано результати порівняльного дослідження показників вербальної та невербальної креативності лівих та правих домінант, що показують відмінність їх в таких параметрах креативності як оригінальність, гнучкість і швидкість мислення. Відзначено, що ліворукі учні частіше демонструють нестандартний підхід до вирішення завдань, і це може бути пов'язано з особливостями їх міжпівкульної взаємодії. Також виявлено особливості динаміки творчого розвитку школярів, шляхом співставлення даних молодших і середніх школярів, більш стрімкий характер якої демонструють діти-шульги.

Отримані дані можуть бути корисні для батьків, педагогів, психологів і дослідників, які працюють в галузі розвитку дитячої креативності та освітньої нейропсихології. Результати дослідження стануть в пригоду при створенні інклюзивних і ефективних програм, спрямованих на розкриття творчих здібностей школярів незалежно від їх провідної кінцівки, а також в процесі самореалізації учнів з провідною лівою рукою.

Ключові слова: креативність, школярі, ліворукість, функціональна асиметрія великих півкуль головного мозку, творче мислення.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти у пошуках шляхів підвищення своєї ефективності формує бачення своєї аудиторії – дітей та молоді – як дуже багатолікової та різноманітної. Не викликає сумніву зацікавленість освітян у розвитку креативності цих своїх підопічних. Дійсно, креативність є якістю, що гарантує високу навчальну мотивацію учнів, активність темпів особистісного зростання та результативність навчання. Проте

перешкодою на цьому шляху стоїть недостатня вивченість психологічних властивостей цих різних груп школярів, зокрема дітей із домінуючою лівою рукою. Справді, серед багаточисленних адресатів навчання шугли викликають особливий інтерес, оскільки існують теоретичні передумови пов'язувати ліворукість із нестандартним мисленням. Багато яскравих фактів свідчать про видатні можливості людей з домінуючою лівою рукою, серед яких Степан Бандера, Володимир Даль, Марія Матіос, Святослав Вакарчук, Олександр Усик, Олег Блохін, Білл Гейтс, Микола Тесла, п'ять із дев'яти останніх президентів США. А труднощі, з якими стикаються діти-шугли, а саме упереджене ставлення праворукої більшості, що сформувала негативні конотації поняття «ліве» (як альтернативне, незаконне, підроблене, невдале), стереотипи системи освіти з її сумною практикою переучування руки, влаштованість предметів побуту під праву руку висувують таким дітям підвищені вимоги до адаптивності і каталізують у них розвиток винахідливості, гнучкості та нестандартності мислення – важливих ознак креативності. Тому своєрідність таких дітей, що виявляється у процесі навчання, є предметом особливого інтересу досліджень у галузі педагогіки та психології.

Аналіз наукових джерел. Насамперед питання взаємодії з дітьми-лівшами в навчальному процесі з урахуванням їх особливостей постали перед дослідниками-педагогами. Так, відоме практикування переучування домінуючої руки у його впливі на результати навчання ліворуких школярів дискутувалось у роботах М. Безруких, Н. Брагіної, Р. Гнатюк, Т. Доброхотової, А. Чуприкова. Особливості підготовки вчителів до роботи з ліворукими дітьми вивчали Н. Коваленко, А. Сиротюк, Н. Шерстюк, Л. Шкарбан. Дефектологічні наслідки переучування шугли, серед яких дзеркальне написання слів, досліджували О. Прищепа, І. Цєпова. Психологічним передумовам специфізації педагогічної взаємодії з школярами-шуглами, а саме їх психологічним особливостям і можливостям в учбовій діяльності присвячені студії Ж. Заводної, Ю. Мікадзе, А. Семенович, Л. Турищевої, Є. Хомської, Л. Чеканської. Зв'язок характеру функціональної асиметрії головного мозку правих домінант з їх індивідуально-психологічними особливостями вивілювали Н. Батов, Д. Кимура, О. Хомська. Нарешті, особливості прояву інтелектуальних та креативних здібностей у осіб з домінуванням правої півкулі показано в емпіричному дослідженні О. Коваль. Але кількість наукових праць, присвячених експериментальному розгляду психологічної специфіки креативності учнів з домінуючою лівою рукою, дуже обмежена.

Тому **предметом** дослідження в статті узято креативність як особистісну рису дітей шкільного віку.

Метою роботи є експериментальне вивчення специфіки креативності учнів молодших і середніх класів з домінуючою лівою рукою.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що в психологічній науці мають місце три основних підходи до визначення суті креативності – як здатності створювати нове і оригінальне, як відмова від стереотипу і як певного сполучення здібностей людини. Перший підхід ілюструє визначення Р. Холмена, який зазначав, що «креативність – це сплав сприйняття, здійсненого новим способом» [7, с. 109]. Знаковою для другого підходу є думка Р. Стернберга, згідно з якою креативністю є «толерантність до невизначеності» [7, с. 99]. Третій підхід впроваджується в роботах В. Моляко, де зауважено, що «креативність – це здібності, які відображають глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності» [8, с. 27]. Але ж характер креативності, її типи, індивідуальні прояви – це широке поле недосліджуваного, яке ще належить описати. В цьому сенсі школярі з домінуючою лівою рукою є особливо цікавою групою досліджуваних, як носіїв певної стратегії сприйняття і обробки інформації.

Домінуюча точка зору на походження домінування руки пов'язує це з функціональною асиметрією великих півкуль головного мозку людини, що відкрита М. Даксом і описана Е. Райтом, Р. Спері, Р. Лурією, І. Павловим та іншими. При цьому своєрідність функції лівої, «логічної» півкулі обумовлена присутністю в зонах Верніке і Брока центра мови, тому ліва півкуля аналітична, абстрактно і дискретно мислить, працює з вірогідними подіями та знаковими системами, відображає світ в моделях, схемах і символах, певним чином узагальнюючи і спрощуючи його. Натомість права, «художня» півкуля відповідає за чуттєве пізнання та образне мислення, сприймає ситуацію цілісно вкупі всіх її конкретних деталей, працює з образами і маловірогідними (гіпотетичними) подіями, реагуючи на них інтуїтивно, продукуючи симультанні рішення проблем. Домінування певної півкулі обумовлено тим, що одна з півкуль має особливість включатися на частки секунди раніше, ніж інша, і таким чином пригнічувати функції останньої, архітектизуючи працю сфер мислення та емоцій по своєму типу. При цьому діє принцип перехресного управління: ліва півкуля відповідає за дію правої сторони тіла, а права – за використання лівої його частини. Так, домінування руки дає можливість мати уявлення про характер світосприйняття і провідну розумову стратегію переробки і генерування інформації, яка притаманна певній людині. Це цілком екстраполюється на характер креативності, а також її потенціал, обумовлений ситуацією розвитку. І в цьому школярі правши і шульги поставлені в не зовсім симетричні умови.

Шкільна пора як нова ситуація розвитку характеризується тим, у дітей, минулих дошкільнят, в процесі навчання починають активно розвиватися здібності лівої півкулі – рахування, читання, писання, уміння раціонально та абстрактно думати. Учні-правши і до школи мали відповідний акцент: функції «логічної» лівої півкулі у них домінували, тому розвиток у них трапляється з диссиметричним акцентом на лівопівкульну активність мислення. Стосовно шульг з їх переважаючою правопівкульною розумовою здатністю, розвиток в шкільний вік навичок лівої півкулі дає підстави стверджувати про більш врівноважений, гармонічний характер зростання таких дітей. Що дає учням з провідною лівою рукою плідну базу для застосування креативності, її інтенсивних та різноманітних проявів.

Наведене є теоретичними підставами для ствердження про більш високі показники креативності у школярів з провідною лівою рукою в порівнянні з їх праворукими однолітками. Для підтвердження цього припущення був проведений експеримент в гімназії НВК «Соломон» м. Чернівці, в якому приймали участь 38 осіб, із них 15 молодших школярів та 23 з середньої школи. При цьому за допомогою методики М. Лемак «Інформативні проби», що визначає провідну кінцівку, було сформовано дві групи: контрольна (правши, 18 учнів) і експериментальна (шульги, 20 осіб). Методичний інструментарій дослідження був сформований за принципом взаємодоповнення: для вивчення невербальних показників креативності, якісних і кількісних, була взята методика П. Торенса в адаптації М. Лемак, В. Петрище; для виявлення особливостей для оцінки кількісних показників вербальної креативності (швидкості протікання мисленнєвих процесів, широти і активності словника) була взята методика С. Дмитрієвої та Н. Гаврилової «Словесні триади».

За результатами дослідження *невербальної* креативності високий показник за швидкістю (100%) і гнучкістю (80%) показали обидві групи досліджуваних. За оригінальністю шульги показали результат вищий на 13,4% (рис. 1).

Так, школярі-шульги мають високу здатність до розвитку креативності за показником оригінальності. Треба зазначити, що серед характеристик креативності, які досліджені за допомогою цієї методики, це єдиний якісний показник, тоді як інші параметри є кількісними.

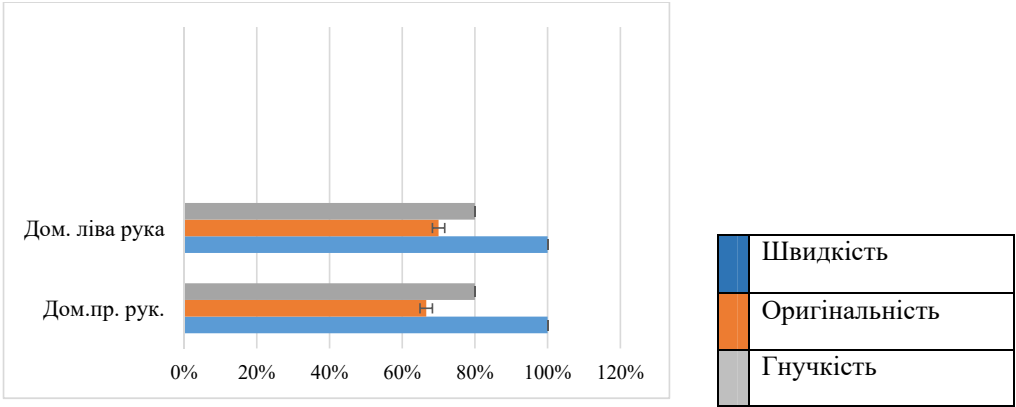


Рис. 1. Результати дослідження показників невербальної креативності

Що стосується розвиненості показників невербальної креативності у різних вікових групах школярів, зафіксовано, що в групі молодших школярів перевага на боці учнів з провідною правою рукою. Вони переважають за показником оригінальності на 4%, гнучкості – на 6% (табл. 1). Але вже у віці середньої школи ці показники становляться на користь учнів з домінуючою лівою рукою: вони переважають в оригінальності мислення на 25% і в гнучкості на 20% (табл. 2). Звертає на себе увагу значний ривок в зростанні цих якостей у шульг: рівень оригінальності підвищився на 40 відсоткових пунктів, рівень гнучкості – на 20, в той час як у школярів з ведучою правою рукою – на 11 та 6% відповідно.

Ці дані компліментуються результатами дослідження *вербальної креативності*, згідно з якими високий її рівень показали 47,4% шульг, на відміну від 27,8% праворуких учнів, демонструючи різницю в 19,6%. Якщо порівнювати вікову динаміку, то кількість учнів з домінуючою лівою рукою з високим рівнем вербальної креативності зросла на 34,8%, в той час як у школярів з ведучою правою рукою – на 28,6% (табл. 3).

Висновки. Таким чином, припущення про більш високий рівень розвитку креативності у школярів з домінуючою лівою рукою в порівнянні з їх праворукими однолітками

Таблиця 1

Показники невербальної креативності у молодших школярів

Якості креативності	Шульги	Правши	Різниця
Швидкість	100%	100%	=
Оригінальність	60%	64%	4%
Гнучкість	80%	86%	6%

Таблиця 2

Показники невербальної креативності у школярів середньої школи

Якості креативності	Шульги	Правши	Різниця
Швидкість	100%	100%	=
Оригінальність	100%	75%	25%
Гнучкість	100%	80%	20%

Таблиця 3

Вікова динаміка показників вербальної креативності школярів

Рівень розвитку вербальної креативності	Шульги		Різниця, %	Правши		Різниця, %
	Молодша школа	Середня школа		Молодша школа	Середня школа	
Високий	40,2%	75%	34,8	21,4%	50%	28,6

було експериментально підтверджено. Дійсно, шульги лідирують в показниках високого рівня як невербальної, так і вербальної креативності. Дуже показово, стосовно невербальної креативності, що різниця демонструється саме у її якісному параметрі – оригінальності. Тобто у ліворуких креативність проявляється інтенсивніше у першому її розумінні, як здатність продукувати щось незвичайне, нове, унікальне, що не існувало раніше. Але ж різниця між ліво- і праворукими учнями значно відчувалась при дослідженні показників саме вербальної креативності. Як не дивно, більш швидке протікання мисленнєвих процесів, широту та активність словника продемонстрували діти з провідною лівою рукою, незважаючи на їх праву, чуттєво-образну домінантність. Це може бути аргументом на користь збалансованого розвитку роботи півкуль, коли активне тренування недомінантної півкулі каталізує взаємний розвиток півкуль, даючи зворотний «пас» у вигляді зростання інтенсивності і якості лівопівкульних мовномислиннєвих процесів, семантичної та спонтанної гнучкості, на «виході».

Стосовно потенціалу розвитку креативності, то на віковій дистанції «молодша-середня школа» ліворукі діти демонструють ривок набагато більш потужний і стрімкий, ніж правши. Тож, при інтенсифікації процесів розвитку в наповнений інформаційною ентропією особистісного і соціального характеру підлітковий вік, до часу старших класів від шульг слід очікувати (при сприятливих педагогічних умовах) справжній розквіт креативних якостей.

Список використаної літератури

1. Барко В.І., Панок В.Г., Лазаревський С.В. Психолого- педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному процесі / В. І. Барко // Методичні рекомендації для практикуючих психологів. – Київ-Тернопіль, 2000. – 30 с.
2. Гнатюк Р. Слідкуйте за руками: як відрізняються світосприйняття лівшів і правшів / Р. Гнатюк, 2017. – URL: <https://mind.ua/style/20176064-slidkujte-za-rukami-yak-vidriznyaetsya-svitosprijnyattya-livshiv-i-pravshiv>
3. Домвлатова Н. Праве чи ліве? : третього не буває / Н. Домвлатова // Для дому та сім'ї. – 2007. – № 5. – С. 16–17.
4. Клименко В. Психологія наукової творчості / В. Клименко. – К. : Аверс., 2017. – 319 с.
5. Лемак М. Ліворука дитина: Методичний посібник / М. Лемак. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2008. – 36 с.
6. Лемак М., Петрище Ю. Психологу для роботи: діагностичні методики. Методичне видання. Збірник / М. Лемак. – Ужгород : Видавництво А. Гаркуші, 2012. – 616 с.
7. Місшиха Л. П. Психологія творчості. Навчальний посібник / Л. П. Місшиха. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 448 с.
8. Моляко В. Психологічна готовність до творчої праці / В. Моляко. – Київ : Знання, УРСР, 1989. – 36 с.

9. Павленко В. Креативність: сутнісна характеристика поняття / В. Павленко. // Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Чернігів : «Полісся», 2016. – №11. – С. 120–131.
10. Павленко В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема / В. Павленко // Проблеми освіти: Наук-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2015. – № 85. – С. 152–158.
11. Черниш О. Педагогічні підходи в роботі з дитиною-шкульгою / О. Черниш // Вебінар, 2020. URL : <https://vseosvita.ua/webinar/pedagogicni-pidhodi-v-roboti-z-ditinou-sulgou-158.html>

EXPERIMENTAL STUDY OF CREATIVITY OF SCHOOLCHILDREN WITH A DOMINANT LEFT HAND

Iryna Viatokha

*Ukrainian Institute of Arts and Science,
14, Instytut'ska str., Bucha, Kyiv Region, Ukraine, 08292
e-mail: i.dubovskira@gmail.com*

Nadiya Zholobchuk

*Ukrainian Institute of Arts and Science,
14, Instytut'ska str., Bucha, Kyiv Region, Ukraine, 08292
e-mail: nadia.zholobchuk@gmail.com*

The article examines the comparative results of an empirical study of the creativity of left- and right-handed primary and secondary school students. The psychological content of the phenomenon of creativity is revealed, its parameters and specifics of manifestation during the school period are characterized. The neuropsychological features of left-handedness are analyzed, its influence on the processes of creative thinking is analyzed. Attention is focused on the differences in the cognitive strategies of right-handed and left-handed students, the features of their adaptation to the conditions of the school process, taking into account their differential features. The specifics of the development situation of left-handed children during the school period are considered (possible difficulties, an inclusive approach in education) and the participation of these factors in the formation of their creative potential.

The study uses modern methods of diagnosing creativity, including tests for studying the features of verbal and non-verbal thinking. The principles of selecting methodological tools for the study are presented, the organization and course of the constant experiment are characterized. The results of a comparative study of the indicators of verbal and non-verbal creativity of left- and right-hand dominants are presented, showing their differences in such creativity parameters as originality, flexibility, and speed of thinking. It is noted that left-handed students more often demonstrate a non-standard approach to solving problems, and this may be due to the peculiarities of their interhemispheric interaction. The peculiarities of the dynamics of creative development of schoolchildren were also revealed by comparing the data of junior and middle school students, the more rapid nature of which is demonstrated by left-handed children.

The data obtained may be useful for parents, teachers, psychologists and researchers working in the field of children's creativity development and educational neuropsychology. The results of the study will be useful in creating inclusive and effective programs aimed at revealing the creative abilities of schoolchildren regardless of their leading limb, as well as in the process of self-realization of students with a leading left hand.

Key words: creativity, schoolchildren, left-handedness, functional asymmetry of the cerebral hemispheres, creative thinking.